

ZDRAVSTVENI, BANJSKO-KLIMATSKI I REKREACIONI TURIZAM U BOSNI I HERCEGOVINI SA POSEBNIM OSVRTOM NA BANJU SLATINA KOD BANJALUKE

Prof. dr sci Mladen M. Bodiroža
Dipl. ecc Ljubiša Čerketa
Internacionalni univerzitet Travnik

SAŽETAK

Zdravstveni, banjsko-klimatski i rekreacioni turizam u Bosni i Hercegovini se pominje još u starom vijeku, mada se u tom periodu ne može govoriti o turizmu u današnjem smislu. U doba Starih Rimljana korištena su uglavnom izvorišta termalnih i termomineralnih voda za okrepljenje i liječenje ratnika. Bosna i Hercegovina danas ima 16 banjsko-klimatskih lječilišta različitog stepena razvijenosti, opremljenosti i sastava termomineralnih voda. Među vodeće centre u ovoj oblasti svakako spadaju „Banja Vrućica“ u Tesliću koja ima oko 1000 ležajeva, „Reumal“ u Fojnici, Banja Slatina kod Banjaluke. Daljnji razvoj zdravstvenog, banjsko-klimatskog i rekreacionog turizma svakako treba bazirati na savremenim svjetskim dostignućima, ali prije svega u gradnji savremenih spa-centara.

Ključne riječi: Banja, termalna voda, zdravstveni turizam, spa, Slatina.

HEALTH, HEALTH-CLIMATE AND RECREATIONAL TOURISM IN BOSNIA AND HERZEGOVINA WITH SPECIAL REFERENCE TO SPA SLATINA NEAR BANJA LUKA

ABSTRACT

Health, spa, and recreational tourism in Bosnia and Herzegovina are mentioned in ancient times, although at that time we can not talk about tourism in the modern sense. At the time of the ancient Romans they are mainly used as thermal and mineral spring water for refreshment and healing of warriors. Bosnia and Herzegovina has 16 spas and climatic health resorts of different degrees of development, equipment and mineral composition of the water. Among the leading centres in this field is certainly „Banja Vrućica“ in Teslić which has about 1000 beds, „Reumal“ in Fojnica, and Slatina near Banja Luka. Further development of health, spa, recreational and climate tourism should certainly be based on the achievements of the modern world, but primarily in the construction of modern spa centers.

Key words: Spa, Termal water, health tourism, Slatina.

1. ZDRAVLJE I TURIZAM

Zdravlje je oduvijek bio najjači motiv turističkih kretanja pa bi se tako cjelokupan turizam mogao posmatrati i kao zdravstveni turizam u širem smislu.

Sa stanovišta poboljšanja i unapređenja fizičkog i psihičkog zdravlja, svaka promjena uobičajene sredine popraćena ne-kim vidom turističke aktivnosti, ima sve veći uticaj na zdravlje savremenog čovjeka.

U savremenim definicijama turizma sve češće se naglašava zdravstveno preventivni turizam koji je dio zdravstvenog turizma.

Njegovu osnovu čini preventivna medicina – grana medicine koja se bavi sprečavanjem i suzbijanjem bolesti i očuvanjem zdravlja. Taj oblik zdravstvenog turizma uglavnom se kombinuje sa banjsko rekreativnim sadržajima koji čine osnovnu komponentu aktivnog odmora.

Zdravstveni, (zdravstveni, banjsko klimatski i rekreativni) turizam je grana turističke djelatnosti u kojoj naglašeno mjesto i ulogu ima stručno i kontrolisano korišćenje prirodnih ljekovitih faktora ili postupak fizikalne medicine po čemu se razlikuje od konvencionalnog turizma koji prvenstveno omogućava upoznavanje novih krajeva, ljudi, kultura i običaja pri čemu se nekontrolisano koriste klimatski i ostali prirodni faktori – voda, sunce i sl.

2. ULOGA TERMALNIH VODA – BANJA U RAZVOJU TURIZMA

Bosna i Hercegovina ima rasprostranjene izvore termalnih voda na svojoj teritoriji što je osnovna pretpostavka za razvoj zdravstvenog, banjsko-klimatskog i rekreativnog turizma. Većina termalnih izvora nalazi se u ekološki čistim ili prihvatljivim zonama, na geografskim područjima koja nude blagu klimu, čist vazduh, izvore zdrave i pitke vode, mogućnost sakupljanja jestivih plodova iz prirode (gljive, voće i sl). Nažalost, to najčešće nije upotunjeno drugim pretpostavkama (putnom infrastrukturom, telekomunikacionim mrežama, smještajnim kapacitetima visoke kategorije, uslužnim djelatnostima i svim pratećim ponudama koje turistički aranžman, pa i zdravstvenog tipa, čine kompletnim).

Na osnovu dosadašnjih naučnih ispitivanja i istraživanja termalnih izvora na ovim prostorima slobodno se može konstatovati da je uloga termalnih voda u dalnjem razvoju turizma nezaobilazna i izuzetno značajna. Bušotine koje su obavljane na manjim i većim dubinama dale su rezultate o temperaturama i hemijskom sastavu termalnih voda. Njihova temperatura se kreće u granicama od 20 do 40c.

Banjski turizam kao dio zdravstvenog turizma u širem smislu, spada u najstariji oblik liječenja ali i turističke ponude. Kupatila na termalnim izvorima poznata su još iz rimskog doba. Nosioci zdravstvenog turizma u Bosni i Hercegovini su banje. One su posebne zdravstvene ustanove koje koriste mineralne, termalne i termomineralne vode, peloid i gas u balneološke i terapijske svrhe. Otkrićem ljekovitih svojstava termalnih izvora banje dobijaju veliki značaj u liječenju i rekreaciji ljudi. Pojavom i razvojem turizma postaju posjećeni i privlačni zdravstveno-turistički centri i vrlo značajan faktor privrednog razvoja područja na kojem se nalaze.

Danas je u Bosni i Hercegovini registrovano 16 banja kao zdravstvenih institucija koje raspolažu sa 3.455 ležajeva i ostvaruju oko 200.000 noćenja, što je gotovo četvrtina ukupno ostvarenih noćenja u BiH.

Banja Aqvaterm, Olovo čija se ljekovita mineralna voda počela koristiti tek 1982. godine, mada se za nju znalo mnogo ranije. To je poznata oligomineralna ljekovita voda.

Banja Dvorovi, Bijeljina čija je ljekovita, vruća mineralna voda otkrivena 1957. godi ne kada su na ovom prostoru obavljana bušenja tla radi ispitivanja nalazišta nafte.

Banja Gata, Bihać, smještena u blizini planina Grmeč i Plješevica, na nadmorskoj visini od 120 metara, okružena rijekama Unom i Koranom.

Banja Guber, Srebrenica. Ljekovitost srebreničke mineralne vode poznata je još iz doba starih Rimljana koji su njena izvorišta nazvali Domavija.

Banja Ilidža, Gradačac. Prvi banjski objekat ovdje je izgrađen 1882. godi ne mada su njena ljekovita svojstva bila poznata i tokom vladavine Rimljana.

Banja Ilidža, Sarajevo je ime dobila od turske riječi "iladža" -lijek.

Banja Kiseljak, Kiseljak. Prvi pisani dokument o ljekovitosti mineralne vode ove banje datira iz 14. vijeka. Interesantno je da je davne 1870. godine, pod imenom "Johanes Brumen", mineralna voda iz Kiseljaka izvožena na inostrana tržišta.

Banja Kulaši, Kulaši – Prnjavor čija je ljekovitost takođe poznata od davnina ali je u skorije vrijeme uređena i pruža minimalne uslove pacijentima koji koriste njene usluge.

Banja Laktaši, Laktaši. Ova banja sa dugom i bogatom tradicijom spada u red najpoznatijih banjско-rekreativnih centara u Bosni i Hercegovini. Zabilježeno je da su još stari Rimljani koristili njene blagodeti i izgradili kupatila za vojsku i građane.

Banja Mlječanica, Kozarska Dubica. Ljekovita voda ove banje stara je, kako neki tvrde, više od 5000 godina, a prva istraživanja ovog prostora datiraju s kraja 19. vijeka.

Banja Reumal, Fojnica je savremeno opremljena specijalizovana ustanova za rehabilitaciju, aktivan odmor i sportske aktivnosti.

Banja Sanska Ilidža, Sanski Most se nalazi 12 kilometara uzvodno uz rijeku Sanu od Sanskog Mosta. Ime rijeke Sane (*sanus* - lat. zdravlje) vezano je za ovu banju i njenu ljekovitost.

Banja Slatina, Slatina kod Banjaluke takođe je otkrivena i korišćena još u doba Rimljana, a poseban procvat i razvoj imala je u doba Austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini. Nalazi se na 12 kilometara udaljenosti od opštinskog centra Laktaši i isto Toliko od centra Banja Luke.

Banja Vilina Vlas, Višegrad. I za ovu banju su znali stari Rimljani, a ime je dobila po nazivu jedne od rijetkih kontinentalnih nježnih paprati - Viline vlas (kose).

Banja Vrućica, Teslić. Ova banje uspješno liječi bolesti srca i krvotoka, reumatizam, stomačne bolesti, šećernu bolest, pospješuje i ubrzava proces rehabilitacije. Banja Vrućica danas je sigurnovodeća u Bosni i Hercegovini po mogućnostima koje pruža korisnicima.

Slana Banja, Tuzla. Korišćenje i ljekovitost vode koja izvire u neposrednoj blizini ove banje poznata je više od 10 vijekova, a njena zvanična ispitivanja i upotreba počeli su 1908. godine.

3. UPOTREBA TERMOMINERALNE VODE I PELOIDA U ZDRAVSTVENE SVRHE

Termalna voda se kao piće koristi u liječenju hroničnih upala sluznice probavnog trakta – katara, želuca i crijeva. Raspršivanjem u čestice sitnog aerosola u inhalatorima upotrebljava se kod hroničnih upala disajnih puteva – bronhitisa. Veoma dobri rezultati postižu se i kod hroničnih bolesti upala sluznice nosa, sinusnih šupljina i

bolesti jednjaka. Kupanje-"banjanje" u sumporovitoj vodi daje veoma dobre rezultate kod oboljenja nastalih povredama lokomotronog aparata, a naročito uspješno dejstvo je zabilježeno kod upalnih i degenerativnih reumatoidnih oboljenja. Odlični rezultati se postižu kod bolesnika sa vanzglobnim oblicima reumatizma, posebno nakon povreda koštano-zglobnog i mišićnog tkiva gdje se, nerijetko, postiže potpuna funkcionalna sposobnost pacijenata.

Treba napomenuti da se uz termomineralnu sumporovi tu vodu u liječenju koristi i blato-peloid koje se upotrebljava kao blatna kupka čitavog tijela ili za blatna oblaganja oboljelih dijelova tijela. Osim liječenja pomenutih bolesti i stanja, banjски resursi nude i druge sadržaje, prije svega rekreaciju i izvanredne klimatske uslove što takođe veoma povoljno utiče na oporavak i zdravlje pacijenata.

4. NAČINI KORIŠĆENJA TERMALNIH VODA I PELOIDA

Kupanje je najčešći način korišćenja termalnih voda. Kupanje može biti na otvorenim i zatvorenim bazenima ili kadama u unutrašnjosti banjског kompleksa.

Razvojem fizikalne terapije – kineziologije, dolazi do izgradnje sve većih bazena jer se tom vrstom terapije u velikim bazenima postižu najbolji efekti u liječenju pokretom odnosno plivanjem. Voda svojom hidrostatikom-pritiskom utiče na kožu, potkožne strukture, posebno krvne i limfne sudove kao najfiniji oblik masaže. Smanjenje tjelesne težine u vodi predstavlja dragocjenu fizičku osobinu koja se koristi posebno kod bolesnika sa oštećenjem nervnog sistema, mišića i koštano zglobnih povreda i oboljenja. Zahvaljujući tome, bolesnici sa malo snage i napora mogu praviti pokrete što, u terapijskom smislu znači veoma mnogo. Pored hidromasaže cijelog tijela i lakog izvođenja pokreta u vodi i hemijskii sastav, odnosno sumpor u vodi imaju ljekovit efekat na bolesnika.

Banjanje je najstariji oblik korišćenja ljekovitih voda. Ono se obavlja na samom izvoru ili u kadama u trajanju od 10 do 30 minuta. Temperaturu vode i dužinu boravka u kadama određuje fizijatar. Na ovaj način se koriste efekti toplote, blagog hidrostatskog pritiska i minerala koji se apsorbuju u kožu i potkožno tkivo.

Pijenje. Pijenje banjske vode je manje poznat i primjenjivan metod u liječenju određenih bolesti. Ove vode mogu se koristiti u prirodnom i razrijeđenom obliku, ohlađene na sobnu temperaturu. Pozitivni efekti zabilježeni su kod oboljenja želuca i crijeva, te hroničnih bolesti žuči i poslije trovanja teškim metalima.

Inhalacija. Udisanje raspršene vode ima stimulativan uticaj na respiratorni epitel većih i manjih disajnih puteva. Pozitivni efekti se postižu kod hroničnih upalnih procesa na disajnim putevima razblaživanjem sekreta i lakšim iskašljavanjem sluzi kao i lakšim pražnjenjem sinusnih šupljina poslije upalnih procesa.

Blato. Ljekoviti peloid nanosi se na cijelo tijelo ili dio tijela zahvaćen degenerativnim procesom ili oboljenjem. Nakon određenog perioda blato se sapira. Ljekovite supstance iz peloida preko kože dospjeva u organizam.

Osim navedenih, koriste se i drugi metodi: fizikalna terapija, ispiranje, kineziterapija i drugi vidovi liječenja ljekovitom banjskom vodom.

5. PODJELA BANJSKIH IZVORA PREMA BALNEOLOŠKIM KARAKTERISTIKAMA

Nakon srednjeg vijeka u kojem korišćenje prirodnih ljekovitih izvora nije bilo tako izraženo, u 18. vijeku dolazi do naglog interesovanja za ovu vrstu liječenja i rehabilitacije koje traje sve do današnjih dana. Sa povećanim i interesovanjem za ovaj vid liječenja dolazi i do razvoja **balneologije** (*lat. balneum – kupanje, kupatilo i grčki logos – nauka*) koja se bavi proučavanjem mineralne vode kao prirodnog ljekovitog faktora.

Balneoterapija (*lat. balneum – kupanje, kupatilo i grčki therapeia – liječenje*) je medicinska primjena banjskih ljekovitih faktora, prvenstveno termomineralnih voda u medicinske svrhe. Mineralne vode su one vode koje imaju više od jednog grama rastvorenih materija u jednoj litri vode. One imaju ljekovita svojstva pa se zbog toga nazivaju i ljekovite ili balneološke vode. **Ove vode, prema temperaturi koju imaju, razvrstavaju se u:**

- **hladne ili akrotopege** čija je temperatura niža od 20c i
- **termomineralne** vode sa temperaturom iznad 20c.

Prema porijeklu mineralne vode mogu biti:

- **vadozne**, koje nastaju iz oborinskih voda i
- **juvenilne**, koje se dovode u vezu sa magmatskim stijenama u zemljinoj kori.

Prema toplotnom stanju mineralne vode se dijele na:

- **hipotermne**, sa temperaturom između 20 i 30c,
- **homeotermne**, sa temperaturom između 30 i 40c i
- **hipertermne**, koje imaju temperaturu 40c i više.

Najčešće prisutni anioni u mineralnim vodama su: hidokarbonati (HCO₃), sulfati (SO₄), Hlor (Cl), a od kationa to su: natrijum (Na), kalcijum (Ca) i magnezijum (Mg). Od gasova najčešće prisutni su: ugljendioksid, sumporvodoničnik i radon.

6. ORGANIZOVANOG ISKORIŠĆAVANJA VODE U BANJI SLATINA

Iskorišćavanje banje u Slatini počelo je u prvim decenijama 19. vijeka, mada dosta stihijski i neorganizovano. Pred kraj turske vladavine u Bosni i Hercegovini, banju je iskrčio, ogradio i prisvojio Mehmed Čardžić iz Banja Luke, koji je u Slatini, krajem 19. vijeka otvorio i prvu trgovinu, a uz nju ponudio i prve smještajne kapacitete u tzv. "Turskom paviljonu", koji je imao 16 soba. Austrougarske vlasti su po dolasku na ove prostore, počele ozbiljno raditi na uređenju banje. Tako je, na prijedlog sreskog ljekara Janoševskog, prijelomom Čeha, već 1880. godine krenulo u izgradnju bistrog i blatnog bazena sa termalnom vodom, te sa uređenjem vrela. Ti objekti završeni su 1889. godine, a dvije decenije kasnije počinje izgradnja tzv Narodnog kupatila (Volksbada), sa dva bazena i posebnim ulazima i svlačionicama za muškarce i žene. U 1895. godini je izgrađena cesta koja je, idući od puta Klačnice-Prnjavor, prolazila kroz Slatinu i preko Krčmarića vezivala ovo mjesto sa Banja Lukom. U Međuvremenu se u Slatini grade i dva tzv. "činovnička" objekta, a 1897. godine sazidan je i „državni“ hotel sa 9 soba i 30 kreveta, kafanom, restoranom i ledarom. Tako je banja Slatina pred kraj 19. vijeka imala solidne kapacitete i postala poznat o lječilište koje su sve češće posjećivali gosti iz okoline ali i iz cijelog Austrougarskog carstva, pa i drugih dijelova Evrope.

7. RAZVOJ BANJE U DOBA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

U doba jugoslovenske kraljevine u Slatini se javljaju preduzimljivi lokalni trgovci koji su još ranije ovdje otvorili svoje dućane. Među njima se posebno ističu Luka Kuruzović i Đorđo Avdalović, koji grade privatne hotele sa trgovinama, kafanama i paviljonima. Njima se prisružuje i Trivo Marić, banjalučki pekar Mladen Ćurčija, te Franc Princ, koji 1932. godine otkupljuje Ćardžićeve objekte i otvara vlastiti hotel na sprat, sa paviljonima iz objekta.

Uspostavljanjem Vrbaske banovine 1929. godine počinje nova era u razvoju ove banje. Banska uprava je pokrenula i finansirala plansko i sistematsko uređenje banje, pa su za svega nekoliko godina izgrađena četiri nova paviljona sa 90 ležajeva. Tako je Slatina 1932. godine u banovinskom i privatnom smještaju nudila oko 130 soba sa 250 ležajeva. Uz put prema Banja Luci izgrađeno je nekoliko kilometara vodovoda, sa 6 javnih česmi u samom naselju. Tih godina Slatina dobija poštu, telegraf, telefon, električnu centralu, a ulice je obasjavala javna rasvjeta – do ponoći električne sijalice, a od ponoći fenjeri. Braća Divjak iz Banja Luke, uvela su 6. maja 1922. godine, stalni prevoz luksuznim autom na relaciji Banja Luka – Slatina. Iz Turističkog vodiča "Slatina ilidža" objavljenog 1938. godine, vidi se da postoji "dobar autobuski saobraćaj od Banja Luke preko Banje Slatina za Klačnice, Bosansku Gradišku, Okučane ili za Prnjavor, Derventu, Bosanski Brod, te za Jajce i Sarajevo."

Vrbasku banovinu je 1933. godine posjetilo 34.400 turista, a Slatina se, po broju posjetilaca, našla na drugom mjestu, odmah iz Jajca. Već 1936. godine Slatina je, prema podacima Banovinskog turističkog društva, svrstana u red najposjećenijih mjesta u Banovini. Te godine je, među 3.500 banjanskih posjetilaca, bio i značajan broj stranih turista. Među njima su najbrojniji bili Nijemci, Austrijanci, Česi, Englezi, a u manjem broju Francuzi i Grci.

Najsvjetliji trenuci u istorijskom razvoju banje bio je period Vrbaske banovine kada počinje plansko i organizovano uređenje i izgradnja objekata. Godine 1938. objavljen je turistički vodič „Slatina Ilidža“, a tih godina broj turista u Slatini se kretao između 6 i 7 hiljada godišnje.

8. SASTAV TERMOMINERALNE VODE

Prve naučne analize banjske vode u Slatini uradio je austrougarski profesor E. Ludwig 1888. godine, a analizu kisele vode – "kiseljaka" je uradio nešto kasnije F. Katzer. Prema nalazima profesora Ludwiga temperatura vode na izvoru se kreće od 40,3-40,7°C, u bazenima i kadama ona je od 36-39,5°C. Ova voda, prema analizi spada u zemno-alkalne i sulfatične vode, a „kiseljak“ u kisele sulfatične gorke vode temperature 11- 22°C.

Prema analizi prof. Ludwiga u 1kg banjske vode ima:

Kalijum-hlorida (KCl) 0,0665 gr.
Litijum-hlorida (Li, Cl) u tragovima
Natrijum-hlorida (Na Cl) 0,0614 gr.
Natrijum-sulfata (Na₂SO₄) 0,3115 gr.
Kalcijum-sulfata (CaSO₄) 1,0493 gr.
Kalcijum-bikarbonata (Ca HCO₃) 0,7837 gr.
Stroncijum-bikarbonata (Sr HCO₃) 0,0077 gr.
Magnezijum-bikarbonata (Fe HCO₃) 0,5788 gr.
Gvožđe-bikarbonata (Fe HCO₃) 0,0073
Mangan-bikarbonata (Mn HCO₃) u tragovima.

U aprilu 2007. godine analizu su uradili Geološki institut Srbije i Institut nuklearne nauke Vinča iz Beograda. Analiza je pokazala da voda banje Slatina, po fizičko-hemijskim svojstvima, pripada grupi bikarbonatnih, sulfatnih, kalcijumovih, magnezijumovih, fluoridnih, gvožđevitih hipertermalnih voda.

9. LIJEČENJE I TERAPIJE

Ova banja pripada kategoriji ljekovitih voda sa dobrim balneoterapijskim kvalitetima koji je opredjeljuju za upotrebu kupanjem u terapijske svrhe kod niza hroničnih oboljenja:

bolesti lokomotornog sistema – degenerativni, zapaljenski vanzglobni reumatizam; stanja nakon povreda i operacija na lokomotornom aparatu; neurološka oboljenja – neuralgije, polineuritis; bolesti perifernih krvnih sudova; ginekološka oboljenja – zapaljenski procesi nespecifične prirode, izvjesni oblici sreriliteta – zapaljenskog ili endokrinog porijekla.

Osim balneoterapije koja ima pozitivno dejstvo na organizam, djelujući putem mineralne vode i blata, u ovoj banji se koriste svi savremeni oblici fizikalnog liječenja: elektroterapije, termoterapija, fitoterapija, magnetoterapija - niskofrekventno pulsirajuće magnetno polje, ultrazvučna terapija, laseroterapija, individualni i grupni kineziterapijski programi, limfodrenaža i balneoterapijske procedure (termomineralna voda i ljekovito blato – peloid), hidroterapijske procedure (bazen, kada, podvodne masaže, biserne kupke), mehanoterapija (manuelna masaža) i radna funkcionalna terapija za segmente lokomotornog aparata.

10. SMJEŠTAJNI KAPACITETI

U Slatini danas postoji izgrađena infrastruktura (u sastavu Zavoda za rehabilitaciju „Dr Miroslav Zotović“ koji gazduje banjom), koja omogućava maksimalnu iskorišćenost termalnih izvora slatinske vode. Od vrela koje se nalazi u parku banje, voda temperature oko 42°C, prirodnim padom se dovodi do tri zatvorena bazena izgrađena u doba Austrugarske. Ovi bazeni veoma pažljivo su obnovljeni kako bi zadržali autentičan vanjski izgled, a u unutrašnjosti zadovoljili savremene zahtjeve pacijenata. Nedavno je u sklopu banjškog kompleksa izgrađen novi objekat peloidnih kupatila u kojem se pružaju usluge balneoterapije - korišćenje ljekovitog blata i termomineralne vode u svrhu liječenja.

U zgradi se nalazi hidroterapijski bazen sa ugrađenim podvodnim masažerima, a osim u bazenima, voda se koristi i u 18 hidroterapijskih kada što omogućava individualan pristup fizioterapeuta pacijentima u toku terapije. Fizičko-hemijska analiza termomineralne vode obavlja se redovno. Banja raspolaže smještajnim kapacitetima u nekoliko objekata. Obnovljeni hotel ima jedan apartman, 8 dvokrevetnih, 9 trokrevetnih i 4 četverokrevetne sobe. Novi hotel nudi smještaj u tri dvokrevetna apartmana, 29 dvokrevetnih soba dvije trokrevetne i jednu četverokrevetnu. Smještajni kapacitet paviljona čini 16 dvokrevetnih soba. Svaki objekat raspolaže vlastitim terapijskim dijelom. Moderno opremljen restoran raspolaže sa 196 mjesta, a smješten je u hotelu. Tokom ljeta otvara se bašta restorana koja nudi ugodniji boravak i uživanje u

predivnom okruženju. Tokom 2012. godine u banji je bilo 3.800 ležećih i 600 eksternih pacijenata. O njima je brinulo oko 100 zaposlenih, među kojima je 11 specijalista, 25 terapeuta, 15 medicinskih sestara, te drugo pomoćno osoblje.

11. SAVREMENE TENDENCIJE U RAZVOJU ZDRAVSTVENOG, BANJSKO-KLIMATSKOG I REKREACIONOG TURIZMA

Zdravstveni turizam je, u prošlosti, podrazumijevao granična područje medicine i turizma. Njime su se različite turističke organizacije, zdravstvene i druge ustanove, bavile u smislu organizovanog boravka turista u klimatskim i banjškim mjestima, prije svega radi prevencije raznih oboljenja, rehabilitacije i liječenja pomoću prirodnih faktora.

Osnovne pretpostavke za razvoj takvog vida turizma i liječenja bili su prirodni faktori – ljekvite termalne, termomineralne vode, peloidna blata, klimatski uslovi (klimoterapija) i sl. Rekreativni turizam tada se javljao sporadično i nije se čak ni smatrao turističkom ponudom kako je to danas slučaj.

Danas se svakako može govoriti o razvoju posebnog oblika turizma vezanog za zdravlje ljudi koji uključuje klasično liječenje prirodnim faktorima radi poboljšanja zdravlja ali i druge komponente (wellness, sport, rekreacija, zdrava ishrana, zabava). Sve to opet zahtijeva uključivanje specijalizovanih zdravstvenih ustanova koje raspolažu kvalitetnim kadrovima i medicinskom opremom za najsloženije zahvate.

Razvojem ovih vrsta turizma vremenom se formiraju tri osnovne grupe korisnika usluga koje na različite načine zadovoljavaju svoje potrebe. Prvu čine konzumenti tradicionalnog zdravstvenog turizma (prvenstveno banjško-klimatskih lječilišta). Drugu grupu čine oni koji su orijentisani na wellness tretmane - turizam koji pruža skup usluga za postizanje što boljih rezultata u poboljšanju fizičkog i psihičkog blagostanja uz korišćenje prirodnih faktora kombinovanih sa drugim vrstama usluga. U treću grupu čine pacijenti sa ozbiljnim zdravstvenim problemima kod kojih je neophodno postići

poboljšanje zdravstvenog stanja kojima prethode složeni medicinski tretmani koje mogu omogućiti specijalizovane zdravstvene ustanove i vrhunski medicinski kadar.

Banjski turizam svakako spada u najstariji oblik zdravstvenog turizma i vezan je za iskorištavanje ljekovitih banjskih voda. Ovaj vid turizma upražnjavaju uglavnom oni koji su već oboljeli ili imaju određenih zdravstvenih problema.

Wellness turizam je vezan za klijente dobrog zdravlja koji nastoje održati ili poboljšati postojeće zdravstveno stanje i počinje se razvijati krajem prošlog vijeka. Tu se, prije svega, radi o aktivnom odmoru i opuštanjem od sve ubrzanijeg tempa života u svremenom društvu. Osim banja i drugih prirodnih lječilišta, sadržaje wellnessa mogu pružati različiti turistički centri i objekti koji su u funkciji zdravlja, zabave, opuštanja i sličnih aktivnosti. Pored prirodnih ambijenata (planine, rijeke, banje, more i sl.) za razvoj wellness turizma mogu se koristiti i objekti u zatvorenom i otvorenom prostoru sportsko-rekreativne namjene.

Međunarodno **SPA udruženje** definiše sedam vrsta različitih spa-wellness kapaciteta:

1. **Club Spa** – prvenstveno je to fitness, ali i širok spektar drugih, profesionalno vođenih usluga na dnevnoj bazi;
2. **Cruise ship Spa** – spa centar sa krstarenjima organizovan na velikim plovnim objeektima;
3. **Day Spa** – spa usluge na dnevnoj bazi među koji ma su i različite kozmetičke usluge;
4. **Destination Spa** – spa centar koji i ma osnovnu ulogu da klijentima da mogućnost izbora u stvaranju zdravih životnih navika. U njima boravak obično traje sedam ili više dana.
5. **Medical Spa** – pružanje kompletne zdravstvene i wellness usluge pod nadzorom profesionalnog osoblja;
6. **Mineral Springs Spa** – u ponudi ima prirodne minerale, termalne ili druge izvore koji se koriste za hidroterapijske tretmane i
7. **Resort hotel Spa** – spa u sastavu hotela ili druge vrste turističko-ugostiteljskog objekta koji pruža profesionalne spa usluge, fitness i wellness komponente sa spa jelovnikom.

12. BANJE I PRATEĆI SADRŽAJI KAO CENTRI ZA RAZVOJ ZDRAVSTVENOG, BAJSKO-KLIMATSKOG I REKREACIONOG TURIZMA U BOSNI I HERCEGOVINI

U ukupnoj turističkoj ponudi Bosne i Hercegovine zdravstveni, banjsko-klimatski i rekreacioni turizam predstavlja značajan (moglo bi se slobodno reći i najznačajniji) segment, prvenstveno zbog velikog broja termomineralnih izvora rasprostranjenih na cjelokupnom prostoru BiH. Doda li se tome či njenica da se radi o širokom spektru terapijskih svojstava njihovih ljekovitih voda, onda je jasniji potencijal kojim ove banje raspolažu. Međutim, pored značajnog broja uređenih banjskih kompleksa, ovaj turistički proizvod još uvijek je gotovo isključivo orijentisan na domaću klijentelu. Doda li se tome loša saobraćajna komunikacija (naročito avioprevoz), loši putevi (tek nekoliko kilometara savremenih saobraćajnica (autoputeva), neuređeni prateći sadržaji (šetališta, izletišta, trim staze, sportski objekti i tereni i sl.) nedovoljna prezentacija i neiskorišćenost relativno nezagađenih prirodnih resursa i zdrave domaće hrane, nedovoljno stručnog kadra iz oblasti turizma, nekompletnost ponude u jednom turističkom ili zdravstvenom aranžmanu, a naročito nedostatak kulturnih i drugih sadržaja koji treba da pokriju "slobodno vrijeme" klijenata – teško se može govoriti o značajnijem privlačenju turista, pogotovo stranih.

Svijet je odavno prepoznao spoj medicine i turizma kao veoma perspektivnu privrednu granu. Sve zemlje balkanskog okruženja se uključuju u nove trendove u turizmu, ali BiH na mapi zdravstvenog turizma u ovom regionu još uvijek nije dovoljno vidljiva.

Mogućnost razvoja i iskorišćavanja banja u turističke svrhe nije potrebno posebno isticati već ih je potrebno samo organizovati i iskoristiti. Međutim to „samo“ znači ogroman posao, a prvenstveno ozbiljnije uključivanje države u stvaranje usl ova za razvoj ove grane turizma.

Bosna i Hercegovina ima 16 banjskih centara različitog stepena razvijenosti i turističke afirmacije ali su one u većini slučajeva namijenjene medicinskim tretmanima i

terapijama, mada se generalno ne može reći, da su im kapaciteti potpuno iskorišćeni. Najveći problem je što se kapaciteti većine banja koriste sezonski jer nemaju odgovarajuće sadržaje da bi radile tokom cijele godine. „Banja Vrućica“ u Tesliću najveći je i najmodernije opremljeni banjsko-turistički kompleks u Bosni i Hercegovini sa smještajnim kapacitetom od preko 1.000 ležajeva u četiri hotela ali i ovdje je najveći problem nedovoljna iskorišćenost banjskih kapaciteta van sezone.

13. MOGUĆE MJERE ZA POBOLJŠANJE STANJA I UNAPREĐENJE TURISTIČKE PONUDE

Želi li se zaista promijeniti stanje nabolje, mijenjati ustaljeni način razmišljanja i rada i konačno početi značajnije koristiti prirodna bogatsva kojim raspolažemo, neke stvari bi se morale odmah mijenjati:

1. Država mora proglasiti zdravstveni turizam strateškim turističkim proizvodom. To podrazumijeva kvalitetan plan razvoja ove privredne grane. To se ne može uraditi niti jeftino ni u kratkom roku, ali će takvo opredjeljenje donijeti prosperitet i, u konačnom, uticati na značajno povećanje bruto društvenog prihoda.

2. Koncept razvoja zdravstvenog, banjsko-klimatskog i rekreacionog turizma iz ranijih perioda gdje je dominantno bilo korištenje termalnih i termomineralnih voda i ljekovitog blata, treba mijenjati. U svijetu se sve više, umjesto klasičnih lječilišta, prave spa centri. To je sasvim novi tip banje koji, u prvi plan, stavlja preventivu, odnosno očuvanje zdravlja, ne zapostavljajući ni one koji već imaju zdravstvene tegobe.

3. Moderan spa centar podrazumijeva veliku količinu vode, kupanje tokom cijele godine, razne programe za njegu tijela, fizičke aktivnosti. Uz sve to neophodni su vrhunski objekti za smještaj. To je ono što se danas na svjetskom turističkom tržištu traži. To potvrđuje podatak da godišnje više od stotinu miliona ljudi posjeti samo evropske spa centre.

4. Turizam zahtijeva vrhunske kadrove, a zdravstveni turizam posebno vrhunske ljekare specijaliste i prateće medicinsko osoblje. Stoga

obuka i zadržavanje kvalitetnih kadrova u zemlji mora biti sastavni dio razvojne strategije i konkretnih mjera.

5. Gostu se mora pružiti nedvosmislena garancija da su objekti ali i voda koju koristi za kupanje ili medicinski tretman, apsolutno bezbjedni i čisti. To se odnosi i na hranu. Zbog toga se stalno (ne povremeno ili kada dođe do incidentnih situacija) mora obavljati adekvatna kontrola i o tome posjedovati pisana garancija koja gostu mora biti dostupna i istaknuta na vidljivom mjestu.

6. U pripremanju hrane treba angažovati, pored kuvara i ostalog osoblja i stručnjake poput nutricionista koji će svakom gostu ponuditi adekvatnu ishranu koja takođe može biti i dio ukupnog zdravstvenog tretmana.

7. Vanpansionsku ponudu maksimerno obogatiti jer ona često donosi veći profit od onog koji se ostvari osnovnom ponudom. Na tom poslu se moraju angažovati svi – od mještana, lokalne zajednice pa do specijalizovanih državnih institucija (turističke organizacije, pozorišta, sportski kolektivi, lovci, ribolovci...).

L I T E R A T U R A :

1. Ešref Bećirović – Banjsko klimatska mjesta i mineralne vode BiH, Tuzla, 2004.
2. Banovinski turistički vodič- Turistička organizacija Vrbanske banovine, Banja Luka 1938.
3. Vaso Popović – "Slatinski kraj u prošlosti" , SPKD "Prosvjeta" Laktaši, Laktaši, 2002.
4. Arhiva Turističke organizacije Laktaši,
5. Arhiva SPKD "Prosvjeta" Laktaši
6. Arhiva Zavoda za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju "Dr Miroslav Zotović" Banja Luka – Slatina,
7. Internet – www.vodic.ba/turizam/banje